

**ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ**

**ΕΚΘΕΣΗ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ
ΤΟΥ Δ' ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ
ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΙΕΡΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΝ**

**ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ
ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ**

Α'

Όλοκληρώθηκαν με έπιτυχία οι έργασίες του Δ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων που διοργάνωσε η Ίερά Σύνοδος τής Έκκλησίας τής Ελλάδος στο Νέο Προκόπιο Εύβοίας κατά τήν περίοδο 36 Νοεμβρίου 2002 καί είχε ως κεντρικό θέμα σπουδής καί μελέτης "Τό Μυστήριον του Γάμου στην Όρθόδοξη Έκκλησία". Τήν εϋθύνη διοργανώσεως του Συμποσίου είχε η Ειδική Συνοδική Έπιτροπή Λειτουργικής Αναγεννήσεως σε συνεργασία με τήν Ίερά Μητρόπολη Χαλκίδος, η όποία καί φιλοξένησε τό Συμπόσιο στο σύγχρονο συνεδριακό κέντρο του Ίεροϋ Προσκυνηματος του Όσίου Ίωάννου του Ρώσσου. Κατά τήν έναρκτήριο Συνεδρία καί μετά τήν τέλεση του καθιερωμένου αγιασμού, τό Συμπόσιο προσεφώνησε ο Ποιμενάρχης τής Τοπικής Έκκλησίας Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Χαλκίδος, Ίστιαίας καί Βορείων Σποράδων κ. Χρυσόστομος, ο Πρόεδρος τής Ειδικής Συνοδικής Έπιτροπής Λειτουργικής Αναγεννήσεως Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Καισαριανής, Βύρωνος καί Ύμηττου κ. Δανιήλ, ο όμότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ευάγγελος Θεοδώρου καί ο Δήμαρχος Κηρέως κ. Πρόδρομος Ένωτιάδης.

Η σύγκληση του έν λόγω Συμποσίου εντάσσεται στο εϋρύτερο πρόγραμμα έπιμόρφωσης του ιεροϋ κλήρου που προωθεί η Ίερά Σύνοδος τά τελευταία χρόνια. Έλαβον σε αυτό μέρος περισσότεροι από έκατό εκπρόσωποι στελέχη των Ιερών Μητροπόλεων. Παρέστη επίσης ο Πρόεδρος τής Συνοδικής Έπιτροπής Θείας Λατρείας καί Ποιμαντικού Έργου Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ. Διονύσιος.

Στήν εισαγωγική όμιλία του ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών καί Πάσης Ελλάδος κ. Χριστόδουλος, υπό τήν αιγίδα του όποιου τελεί τό Συμπόσιο, κηρύσσοντας τήν έναρξη των εργασιών, με έμπνευσμένη προσλαλιά του μετέφερε προς τούς Συνέδρους τό σύγχρονο ποιμαντικό προβληματισμό τής Έκκλησίας γύρω από τά θέματα του μυστηρίου του γάμου, έξηρε δε ιδιαίτέρως τή συμβολή της στην αντιμετώπιση των μεγάλων προβλημάτων τής έποχής μας, όπως είναι οι μεικτοί γάμοι, οι ελεύθερες συμβιώσεις, η ύποβοηθούμενη αναπαραγωγή κ.ά.

Συμφώνως με τό καταρτισθέν πρόγραμμα οι έργασίες του Συμποσίου διεξήχθησαν άπρόσκοπτα σε πέντε συνεδρίες, κατά τήν διάρκεια των όποιων ειδικοί έπιστήμονες έρευνητές, κληρικοί καί λαϊκοί, ανέπτυξαν με ειδικές καί τεκμηριωμένες εισηγήσεις τίς έπιμέρους πτυχές του θέματος. Ίδιαίτέρως έντυπωσιακή ύπηρεξε η ένεργός συμμετοχή των συνέδρων οι όποιοι, με τίς έρωτήσεις, παρατηρήσεις τους καί τίς πληροφορίες που μετέφεραν από τίς έπαρχίες τους, έμπλούτισαν τήν προβληματική του Συμποσίου, συμβάλλοντας έτσι καθοριστικά καί στη διαμόρφωση των πορισμάτων, τά όποια σε γενικές γραμμές έχουν ως έξής.

Β'

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ Δ' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

1. Η θεολογική διερεύνηση με βάση τή βιβλική καί πατερική διδασκαλία του θέματος ανέδειξε ως βασικά χαρακτηριστικά του όρθόδοξου χριστιανικού γάμου τήν ιερότητά του, τό μυστηριακό χαρακτήρα τής κοινωνίας άνδρός καί γυναίκος, τό ισότιμον των δύο φύλων, τήν τελείωση των συζύγων, τήν αλληλοβοήθειά τους, τή σωφροσύνη καί τήν τεκνογονία ως κύριους καί ισότιμους σκοπούς του γάμου καί γενικώς τόν γάμον ως μυστήριο αγάπης, του όποιου συμβολικό πρότυπο άποτελεί η σχέση Χριστου καί Έκκλησίας.

2. Από την έρευνα των πηγών προκύπτει ότι από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες ο γάμος εύλογεῖτο ὑπό τῆς Ἐκκλησίας, ἐτελεῖτο πάντοτε μέ τῆ γνώμη τοῦ Ἐπισκόπου καί ἦταν συνδεδεμένος, ὅπως καί ὅλα τά ἄλλα μυστήρια, μέ τῆ Θεία Εὐχαριστία κατά τήν ὁποία κοινωνοῦσαν οἱ νεόνυμφοι. Παράλληλα μαρτυρεῖται ἡ λειτουργική πρακτική νά μεταλαμβάνουν οἱ νεόνυμφοι ἀπό προηγουσμένα δῶρα, τελεσθείσης προηγουμένως Θείας Λειτουργίας. Τό κοινό ποτήριο εἰσάγεται τόν 10ο αἰῶνα καί παγιώνεται ὡς ἀποκλειστική τελετουργική πρακτική μετά τόν 16ο αἰῶνα. Τονίσθηκε ἐμφαντικῶς ἡ συμβολή μεγάλων μορφῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως τῶν ἁγίων Συμεῶν Θεσσαλονίκης, Κοσμῆ τοῦ Αἰτωλοῦ καί Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου γιά τή διατήρηση τῆς ἀρχαίας παραδόσεως. Τό Συμπόσιο πρότεινε νά ἐνθαρρύνονται οἱ μελλόνυμφοι, ἐφόσον διαθέτουν τίς ἀπαραίτητες πνευματικές προϋποθέσεις καί "εἰ γε ἱκανῶς ἔχουσι" (πνευματικῶς) κατά τόν ἅγιο Συμεῶν Θεσσαλονίκης, νά τελοῦν τόν γάμο τους ἐντός τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἡ ἐπιλογή αὐτή ἀναμφιβόλως συμβάλλει στήν ἀναστροφή τοῦ πνεύματος τῆς ἐκκοσμίκευσης πού κυριαρχεῖ σήμερα, ἀναδεικνύει κατά τόν καλύτερο τρόπο τό μυστηριακό, σωτηριολογικό καί ἐσχατολογικό χαρακτήρα τοῦ γάμου καί καλλιεργεῖ τήν εὐχαριστιακή ἐκκλησιαστική συνείδηση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καί κυρίως τῶν νέων.

3. Τό θέμα τῆς Ἀκολουθίας εἰς Δίγαμον μελετήθηκε σέ τρεῖς ἐπιμέρους πτυχές: Ἱστορικολειτουργική θεώρηση, θεολογική μελέτη περί τῆς τελέσεως ἢ μή δευτέρου Γάμου καί σύγχρονοι προβληματισμοί τελετουργικῆς καί ποιμαντικῆς φύσεως.

α) Στό τμήμα αὐτό ἐγινε ἀναφορά στή σύγχρονη εὐχολογική μορφή τῆς Ἀκολουθίας εἰς Δίγαμον καί τονίσθηκε ὁ συγχωρητικός χαρακτήρας τῶν εὐχῶν. Ἐγινε ἐπίσης ἀναφορά στήν ἱστορία τῆς χειρόγραφης εὐχολογικῆς παράδοσης ὡς πρός τίς εὐχές εἰς Δίγαμον καί ἐπισημάνθηκε, ὅτι οἱ πρώτες μαρτυρίες χρονολογοῦνται περί τόν 13ο μ.Χ. αἰῶνα καί ὅτι οἱ παλαιότερες εὐχές δέν εἶχαν συγχωρητικό χαρακτήρα.

β) Ἡ ἐπί τοῦ θέματος θεολογική μαρτυρία τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων εἶναι, ὅ,τι ὁ δεύτερος γάμος θεωρεῖται ὡς μόλις ἀνεκτός καί κατ' ἄκραν οἰκονομίαν τελούμενος· γι'αὐτό ἐξαιρεῖται ἡ μοναδικότητα τοῦ ἑνός γάμου καί ἡ σημασία τοῦ νά παραμείνει κάποιος πιστός στόν ἕνα γάμο μετά ἀπό χηρεία.

γ) Προτείνεται οἱ δίγαμοι νά διακρίνονται σέ δύο κατηγορίες: Τούς προερχομένους ἐκ χηρείας καί τούς προερχομένους ἀπό ἄλλες αἰτίες. Τό Συμπόσιο εἰσηγεῖται νά μελετηθεῖ περαιτέρω ἀρμοδίως ἡ δυνατότητα τῆς μή ἀναγνώσεως τῶν δύο συγχωρητικῶν εὐχῶν εἰς Δίγαμον σέ περιπτώσεις νυμφευομένων πού προέρχονται ἀπό χηρεία.

4. Από τήν βαθύτερη μελέτη καί ἐρμηνευτική προσέγγιση τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων τῆς ἱερᾶς Ἀκολουθίας τοῦ Γάμου ἀπεδείχθη :

α) Ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐξαγιαίνει τήν προϋπάρχουσα ἀγάπη τῶν ἐρχομένων εἰς γάμου κοινωνία σέ μιά καινούρια ἐν Χριστῷ σχέση κατά τό παράδειγμα τοῦ θαύματος τοῦ Κυρίου στό Γάμο τῆς Κανᾶ.

β) Ὁ γάμος τρέφεται, συντηρεῖται καί προάγεται μέ τήν οὐσιαστική συμμετοχή τῶν συζύγων στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ διά τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Στό μυστήριο δέ τοῦ γάμου δέν ἔχουμε μόνο μεταβολή τῆς ποιότητος ζωῆς τῶν πρώην ἀγάμων, ἀλλά συντελεῖται καί μία οὐσιαστικότερη μεταβολή τῶν δύο "εἰς σάρκα μίαν".

γ) Σχετικῶς μέ τά θέματα τῆς ἀγάπης καί τῆς ὑποταγῆς τῶν συζύγων ἐκατέρωθεν πού τίγονται στήν ἀναγνωσκόμνη ἀποστολική περικοπή τῆς ἱερᾶς Ἀκολουθίας τοῦ Γάμου διεφάνη ὅτι αὐτά ἐρμηνεύονται στή βάση τῆς ἀμοιβαιότητος τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν συζύγων καί στήν ἀπό τόν Ἀπόστολο Παῦλο νέα, "ἐν φόβῳ Χριστοῦ" καί "ἐν Κυρίῳ" ἐκκλησιολογική τοποθέτηση τῶν κοινωνικῶν δεδομένων τῆς ἐποχῆς του.

5. Από τίς ἐργασίες τοῦ Συμποσίου προέκυψε ἀκόμη ἡ ἀνάγκη σωστῆς, χριστοκεντρικῆς καί ἐκκλησιολογικῆς προσέγγισης καί ἐρμηνείας τῶν γαμηλίων συμβόλων, ὅπως τῶν δακτυλίων, τῶν στεφάνων, τῆς ἀρμόσεως τῶν χειρῶν τῶν νεόνυμφων, τοῦ κοινῶν ποτηρίου καί τοῦ ἱεροῦ χοροῦ. Τά λειτουργικά σύμβολα εἶναι ἔκφραση τῶν ἀληθειῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, παιδαγωγοῦν τόν πιστό καί τόν βοηθοῦν νά ἐμβαθύνει περισσότερο στά τελούμενα. Γι' αὐτόν τό λόγο τά λειτουργικά σύμβολα δέν πρέπει νά συγχέονται μέ λαϊκότητα, μαγικά καί ὀθνεῖα ἔθιμα, πού οὐδεμία σχέση ἔχουν μέ τήν ἱστορία, τή θεολογία καί τήν πνευματικότητα τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας.

6. Ὡς πρός τό θέμα τῆς κανονικῆς παραδόσεως περί τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου καί τῆς θεωρήσεώς του ἐξ ἀπόψεως πολιτειακοῦ δικαίου, ἐπισημάνθηκαν τά ἀκόλουθα :

α) Ο γάμος αποτελεί κατ' ἐξοχήν γεγονός ἐκκλησιολογικόσωτηριολογικό καί ὄχι μόνο δικαιοπραξία ἢ πράξη προσωπικῆς εὐσέβειας. Ἡ Ἐκκλησία μέ πλῆθος κανόνων τῆς κατεδίκασε τήν ὑπό αἰρετικῶν θεώρηση τοῦ γάμου ὡς "μιαροῦ". Φυσικός χώρος τελέσεως τοῦ μυστηρίου τοῦ Γάμου εἶναι ὁ ἐνοριακός Ναός, γι' αὐτό καί πρέπει νά ἀποτρέπεται ἡ τέλεση γάμου σέ σπίτια, μονές καί ὑπαίθριους χώρους.

β) Οἱ λειτουργοί ἱερεῖς πρέπει νά γνωρίζουν καλῶς τίς ἱεροκανονικές προϋποθέσεις συνάψεως γάμου: Τήν ἀπό τούς ἱερούς κανόνες ἀπαγόρευση τοῦ γάμου τῶν ὁμοφυλοφίλων, τήν ὑποχρέωση ἐκουσίας συναινέσεως τῶν νυμφευομένων καί τήν ἰσχύ τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου, ἥτοι χειροτονία, μοναχική κουρά, συγγένεια αἵματος, ἀγχιστείας ἢ πνευματική κατά τίς ἰσχύουσες διατάξεις, μοιχεία, διγαμία, ἑτεροθρησκεία, πένθιμος ἐνιαυτός.

Ὡς πρός τά κωλύματα τοῦ γάμου ἀναφέρθηκε καί τό γεγονός ἀναγνωρίσεώς τους ὑπό τοῦ ἄρθρου 1350 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, στό ὁποῖο ρυθμίζονται οἱ ἀπορρέουσες λεπτομέρειες ἐκ τοῦ Νόμου 1250/82 περί ἰσχύος δύο τύπων τελέσεως γάμου (τοῦ πολιτικοῦ καί τοῦ θρησκευτικοῦ). Ἡ τέλεση ἐκκλησιαστικοῦ γάμου διέπεται ἀπό τίς διατάξεις τῆς ὑπ' ἀριθμ. 2329/82 Ἐγκυκλίου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

γ) Παρομοίως πρέπει νά γνωρίζουν καλῶς οἱ λειτουργοί ἱερεῖς τήν ἰσχύ καί τό ἐννοιολογικό περιεχόμενο τῶν ἀκολουθῶν ὑπό τοῦ νόμου προβλεπομένων περιπτώσεων: "ἀνυπόστατος γάμος" θεωρεῖται ὁ ἐκκλησιαστικός γάμος, ὅταν δέν ἔχει ἱερολογηθεῖ, " ἄκυρος " θεωρεῖται ὁ γάμος, ὅταν παραβιάζονται τά γενικῶς ἰσχύοντα κωλύματα γάμου τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος καί συντρέχει λόγος "ἀκυρωσίας" σέ περίπτωση πλάνης καί ἀπειλῆς.

δ) Ὑπεμνήσθη, τέλος, ὅτι γιά τό θρησκευτικό γάμο εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἄδεια τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος ἐλέγχει τήν τήρηση τῶν προϋποθέσεων τελέσεώς του, ἡ δέ τέλεση ἄνευ αὐτῆς συνεπάγεται ποινικές κυρώσεις διά τόν τελέσαντα τόν γάμο κληρικό.

7. Ἡ σταδιακή ἀποσύνδεση τοῦ γάμου ἀπό τή Θ. Εὐχαριστία, πού συντελέσθηκε γιά διαφόρους ἱστορικούς, θεολογικούς, κοινωνικούς καί ἄλλους λόγους, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἐπικράτηση τοῦ κοσμικοῦ πνεύματος στήν τέλεση τῆς ἱερῆς Ἀκολουθίας.

Οἱ ποιμένες μποροῦν νά δημιουργήσουν στίς ἐνορίες τους τό κατάλληλο ἐκκλησιολογικό καί πνευματικό κλίμα, ὥστε οἱ χριστιανοί νά μετέχουν μέ ἐπίγνωση καί φόβο Θεοῦ σέ ὅλα τά μυστήρια καί εἰδικότερα στό μυστήριο τοῦ γάμου. Εἶναι ἀπαραίτητο νά ἐμπεδωθεῖ ἡ ἀντίληψη σέ αὐτό θά συμβάλει ἡ θεολογική νοσηματοδότηση τοῦ γάμου ὅτι ὁ γάμος δέν εἶναι οἰκογενειακή ἐκδήλωση κοσμικοῦ περιεχομένου. Εἶναι μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας καί ἔχει μυσταγωγικό, ἐκκλησιολογικό καί θεραπευτικό χαρακτήρα.

8. Ἡ ἀξιολογική μελέτη τῶν κειμένων τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν τοῦ Ἀραβῶνος καί τοῦ Γάμου ἔχει καταδείξει, ὅτι, οἱ δύο πρῶτες εὐχές τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀραβῶνος, ἡ τελεστική " Ὁ Θεός ὁ αἰώνιος, ὁ τά διηρημένα συναγαγών εἰς ἐνότητα..." καί ἡ τῆς κεφαλοκλισίας: " Ὁ Θεός ἡμῶν ὁ τήν ἐξ ἐθνῶν προμνηστευσάμενος Ἐκκλησίαν..." καί οἱ δύο εὐχές τοῦ Γάμου, ἡ ἱεροτελεστική τῆς ἀρμόσεως: " Ὁ Θεός ὁ ἅγιος, ὁ πλάσας ἐκ χοῦς τόν ἄνθρωπον..." καί τῆς ἐκτενοῦς: " Ὁ ἐν τῇ σωτηριῶδει σου οἰκονομία...", ἀποδίδουν μέ ὑψηλό ἐκφραστικό ὕφος τό θεολογικό μεγαλεῖο τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου.

Γ'

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Γιά τήν εὐτακτη διεξαγωγή τοῦ μυστηρίου τοῦ Γάμου, τή διασφάλιση τῆς ἱεροπρέπειας στό Ναό καί τήν οὐσιαστική συμμετοχή τῶν νεονύμφων, ἀλλά καί τῶν ἄλλων παρισταμένων κατά τήν τελετουργία τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν τοῦ Ἀραβῶνος καί τοῦ Γάμου, ἔγιναν οἱ παρακάτω παρατηρήσεις καί προτάσεις, τίς ὁποῖες πρέπει οἱ λειτουργοί τοῦ μυστηρίου νά λάβουν ἰδιαίτερος ὑπ' ὄψιν:

α) Νά διασφαλισθεῖ ἡ τάξη πού διασαλεύεται ἀπό τά ἐκτυφλωτικά φῶτα, τίς κάμερες, τίς ἠχογραφήσεις, τά λουλούδια καί γενικά τό θόρυβο πού συνήθως παρατηρεῖται κατά τήν τέλεση τοῦ μυστηρίου.

β) Στίς περιπτώσεις πού ὁ γάμος μπορεῖ νά γίνει ἐντός τῆς Θείας Λειτουργίας θά πρέπει νά προμελετᾶται ἡ

τάξη τῆς ἱερᾶς Ἀκολουθίας βάσει τοῦ συνημμένου διαγράμματος.

γ) Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα ποῦ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν καταληκτικὴ φράση τῆς ἀποστολικῆς περικοπῆς "ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα" ἐκρίθη ὀρθόν, ὅτι πρέπει νὰ μείνει ὡς ἔχει καὶ νὰ ἀναληφθοῦν προσπάθειες γιὰ τὴ σωστὴ ἐρμηνεῖα τῆς φράσης αὐτῆς.

δ) Τονίσθηκε ὅτι, στὴν Ἀκολουθία τοῦ Γάμου, προέχει ὁ εὐχητικός καὶ δεητικός λόγος. Πρὸς τοῦτο οἱ εὐχές καὶ οἱ δεήσεις πρέπει νὰ ἀναγινώσκονται εὐκρινῶς καὶ μὲ ἱεροπρέπεια, νὰ ἐκφωνοῦνται τὰ ἀκροτελεύτια καὶ οἱ δεήσεις μὲ τὴν «μέση» ἀπαγγελτικὴ φωνή, καὶ νὰ ἀποκρίνονται ψαλμωδικὰ οἱ ψάλτες. Ὁ βασικός λειτουργικός ἦχος πρέπει νὰ εἶναι ὁ δ' Ἅγια ἦ, καὶ γιὰ τὴν ἐπιβλητικότητά του, ὁ πλ.δ' ἦχος. Τὰ ὅσα προβλέπονται νὰ ψάλλονται κυρίως ψαλμικοί στίχοι, καὶ λίγα ὑμνογραφήματα, πρέπει νὰ ψάλλονται καὶ πρέπει τουλάχιστον νὰ ἀναπτυχθῆ ἢ ψαλμώδηση τοῦ Προκειμένου τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Ἀλληλουαρίου τοῦ Εὐαγγελίου. Θὰ ἀποτελέσουν πλούτευμα μουσικὸ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ μυστηρίου τοῦ Γάμου. Καλόν εἶναι ἐπίσης νὰ ἐξασφαλίζεται καὶ ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ στὴν ψαλμωδία τοῦ Ἀμήν, τοῦ Εἰσοδικοῦ ψαλμοῦ 127, τῶν τροπαρίων τοῦ χοροῦ, "Ἡσαΐα χόρευε" κ.λπ., τοῦ Πάτερ ἡμῶν καὶ τοῦ ψαλμικοῦ στίχου "Ποτήριον σωτηρίου".

ε) Οἱ ἱερομόναχοι κανονικὰ δέν τελοῦν γάμο, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἐφημεριακῶν ἀναγκῶν ποῦ ὑπάρχουν. Οἱ λειτουργοὶ τοῦ μυστηρίου, ἔγγαμοι καὶ ἱερομόναχοι, πρέπει κατὰ τὴν τέλεση τοῦ γάμου νὰ φοροῦν ἐπιτραχήλιο καὶ φελόνιο.

στ) Οἱ ἱερεῖς καλὸ εἶναι νὰ προετοιμάζουν τοὺς μελλονύμφους, μὲ διακριτικὴ καὶ ἀγάπη, γιὰ τὴν ἱερότητα τοῦ χώρου τοῦ Ναοῦ, τὸν τρόπο συμμετοχῆς των στό μυστήριον καὶ τίς ἄλλες λεπτομέρειες τῆς ἱερολογίας τοῦ γάμου.

ζ) Πρέπει νὰ ληφθεῖ πρόνοια, ὥστε ὅλοι οἱ γάμοι νὰ τελοῦνται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὄχι ἄλλοι νὰ γίνονται κατ' ἐπίσημον καὶ ἄλλοι κατ' ἀνεπίσημον τρόπον. Ἄλλοι ἱερεῖς νὰ εἶναι φορεμένοι μὲ πλήρη στολή, ἄλλοι μὲ φελόνιο καὶ ἄλλοι μόνο μὲ ἐπιτραχήλιο. Ἄλλοῦ νὰ τελεῖται ὁ γάμος μὲ πᾶσαν ἀνεση καὶ ἄλλοῦ νὰ διαρκεῖ λίγα μόλις λεπτά.

η) Ἡ ἀπάλειψη τῆς ἀναγραφῆς τοῦ θρησκευματος ἐκ τῶν Δελτίων τῆς Ἀστυνομικῆς Ταυτότητας τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἐγκατάσταση καὶ ἐγκαταβίωση πλήθους ἀλλοδαπῶν, χριστιανῶν καὶ μὴ στὴν πατρίδα μας, δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκη ἀνεύρεσης τρόπου διαπίστωσης τῆς χριστιανικῆς ιδιότητος τῶν προσερχομένων νὰ συμμετάσχουν εἰς τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας.

θ) Ἐν κατακλείδι τὸ Συμπόσιο, μαζί μὲ τίς θερμῆς του εὐχαριστίες, ὑποβάλλει εὐλαβῶς πρὸς τὴν Ἱερά Σύνοδο τὴν θερμὴν παράκληση α) νὰ συνεχισθῆ σέ ἐτήσια βάση ἡ σύγκληση παρομοίων Λειτουργικῶν Συμποσίων, β) νὰ ἐπιταχυνθεῖ ἡ ἔκδοση τῶν πρακτικῶν ὅλων τῶν μέχρι σήμερον συγκληθέντων Συμποσίων καὶ ληφθεῖ μέριμνα γιὰ τὴν ἀποστολὴ τους σέ ὅλους τοὺς κληρικούς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, γ) νὰ διοργανωθοῦν ἀνάλογες ἐπιμορφωτικὲς συνάξεις σέ ὅλες τίς Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μὲ σκοπὸ τὴν προώθηση τῆς λειτουργικῆς ἀγωγῆς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΜΕ ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

(Κατὰ τὸν καθηγητὴ Ἰωάννη Φουντούλη)

Ὁ ἱερεὺς ἐνδύεται ὅλη τὴν ἱερατικὴ του στολή καὶ τελεῖ τὴν προσκομιδὴ.

Ἄν προηγεῖται ὁ ὀρθρος, μετὰ τὸ ἀπολυτίκιο κάνει τελεία ἀπόλυση.

Οἱ μελλονύμφοι ἀναμένουν στὸν νάρθηκα ἢ στὸ κάτω μέρος τοῦ ναοῦ, ὅπου τοὺς ὑποδέχεται ὁ ἱερεὺς καὶ τελεῖ τὸν ἀρραβῶνα, χωρὶς τὴν μεγάλη νεωτέρα εὐχή "Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῶ παιδί...".

Κατὰ τὴν ψαλμωδία τοῦ "Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον" (Ψαλμ. ρκζ') εἰσοδεύει μετὰ τῶν μελλονύμφων μὲχρι τοῦ σολέως ἢ τοῦ μέσου τοῦ ναοῦ, ὅπου ἔχει εὐπρεπισθεῖ ἢ σχετικὴ τράπεζα.

Ἐκεῖ λέγεται τὸ "Εὐλογημένη ἡ βασιλεία....", τὰ εἰρηνικά, ἢ πρώτη καὶ δευτέρα μικρὰ εὐχή τοῦ γάμου (οἱ

δύο μεγάλες " Ὁ Θεός ὁ ἄχραντος..." καί " Εὐλογητός εἶ, Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν... " παραλείπονται), ἡ στένη καί τό "Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν δόξη καί τιμῆ...".

Μετ' αὐτό ἡ εὐχή τῆς εἰσόδου καί ἡ εἴσοδος, τά ἀπολυτικά καί τό τρισάγιο.

Ἀναγνώσματα, τοῦ γάμου ἂν εἶναι καθημερινή, ἂν Κυριακή, πρῶτον τῆς Κυριακῆς καί ὕστερα τοῦ γάμου (Ἀπόστολος τῆς Κυριακῆς καί τοῦ γάμου, Εὐαγγέλιο ὁμοίως).

Ἡ ἐκτενής, μετὰ τὴν ὁποία ἡ εὐχή "Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ σωτηριῳδαί σου οἰκονομία... ".

Τό χερουβικό καί τά λοιπά τῆς θείας λειτουργίας.

Εἰς τό "Μετά φόβου...." οἱ νεόνυμφοι μεταλαμβάνουν πρῶτοι.

Μετὰ τὴν ὀπισθάμβωνο ἐξέρχεται ὁ ἱερεὺς στὸν σολέα ἢ στὸ μέσον τοῦ ναοῦ, εὐλογεῖ τό κοινόν ποτήριον, μεταδίδει στοὺς νεόνυμφους ἀπὸ αὐτό, ὅπως συνήθως, καί ἀκολουθεῖ ὁ ἱερός χορός καί οἱ τελευταῖες εὐχές.

"Εἶη τό ὄνομα Κυρίου..." (κατὰ τό ὅποιο ὁ ἱερεὺς ἐπιστρέφει στή συνήθη θέση τῆς ἀπολύσεως).

"Εὐλογία Κυρίου...", καί ἀπόλυση.

(Βλ. Λειτουργική Α'. Εἰσαγωγή στή Θεία Λατρεία, Θεσσαλονίκη 2002)